

BUDEME NĚKDY VĚCNĚ DEBATOVAT O SOCIALISMU?

Mezinárodní skeptické hnutí si zakazuje politikaření a dělá dobře. Kdo s organizovaným skepticismem má ale něco společného, může dobře vidět prosazování určitých politických zájmů. Prosazování zájmů včetně politických se prostě nedá vyloučit žádnými omezujícími ustanoveními. U politických zájmů by se Sisyfos měl vyvarovat pokrytectví. Tím myslím někoho v politicky zabarvených výpovědích omezovat při nepochybném ponechávání jiných (jinak orientovaných) jasně politických aktivitách ohlašovaných jako ty správné pro klub Sisyfos. V praxi to například může mít podobu určitých neoficiálních tabu.

Debaty v naší společenskovední jsou naprosto tolerantní a nevyhýbají se ožehavým a kontroverzním otázkám. Platí to i o diskurzu na téma socialismus? Otázka socialismu, jeho nezdarů a problematičnosti jeho budoucnosti se mi zdá být především záležitostí civilizační. Protože vznikl v euroamerické civilizaci a odtud se jako zamýšlená postupná změna od společenskoekonomické formace kapitalismus k formaci nové rozšířil do jiných civilizací, máme v naší civilizaci dokonce povinnost tuto věc objektivně rozebírat.

Dovoluji si pro nově vzniklou webovou stránku ocitovat několik výroků, snad jako podnět k věcné diskusi o socialismu. Jakou formu by ta diskuse mohla mít, zda nejdřív odsudky některých zde uváděných myšlenek, to se, doufám, ukáže jako cesta k dobře připraveným například dvou pátečních podvečerů někdy v budoucnosti.

Součástí textu, předaného M. Hauserovi, předsedovi Socialistického kruhu:

Zatímco euroamerická civilizace měla bezprostředně po druhé světové válce dominantní vliv na civilizační změny celého lidstva, studenou válkou, následným obratem od pokusů o sociální spravedlnost k rentiérsko-hazardérské ekonomice a k sílícím prvkům třetí světové války svoji velkou civilizační šanci ztratila. Co kdy bude socialismem, je naprosto otevřenou otázkou.

V rámci euroamerické civilizace pozorujeme jednak snahu o vytváření scénářů pro dohledno zcela nereálných (zejména dva typy: 1. socialismus jako předetapa komunismu, 2. přímočaré vylepšování kapitalismu jedině naprosto pokojnými reformami.) na jedné straně a na druhé sociální pohyb v latinskoamerické oblasti. Jak to se životem našich vnoučat bude s postupem nynějších „reform“? Nebo: co když někde dojde nejdřív ke komunistickému rovnostářství a teprve po jeho zavržení k pokusům o dosažení socialistické ekonomické formace? Vše ukáže teprve budoucnost. Pro nás v České republice považují studium a pokud možno pokusy o aplikaci latinskoamerických zkušeností za nejméně stejně významné (a není vyloučeno, že produktivnější) jako diskurz o obou zmíněných

scénářích. Pokud jde o praktickou činnost, tím hlavním by mělo být úsilí o mír, sjednocování sil proti válce.

J. Čepek, 29.3.2007

Bondy při upozorňování, co je mimořádně důležité pro současný stav lidstva
Krátce před svojí smrtí – Právo 19.4.2007

Iberoamerika se naprosto evidentně stala samostatným nezávislým kulturním regionem. To je ohromný úspěch. V tom je záruka toho, že sebevědomí lidí tam začíná být tak pevné, že si zřejmě může začít dovolovat i jiné zajímavé experimenty, než jen v oblasti nadstavbové činnosti. To, že se Iberoamerika postavila kulturně jako naprosto rovnocenný partner bok po boku a možná v leččems rychleji než tradiční kulturní oblasti světa, to je historicky velmi důležitý jev a pro tuto oblast je zárukou toho, že se nezastaví pohyb jenom v rovině uměleckého sebevyjádření a sebevědomí. Tam se to bude měnit dost zřetelně.

Socialismus pro každý náš den

I kdyby Bernstein měl proti marxistickému pojetí pravdu jen v jediném, je to věc naprosto základní. Co kdy a kde bude socialismem, to ukáže až život.

Život ve válce je peklem. Kdo se snaží o socialismus, nemůže nebrat mír jako prioritu.

Probíhá třetí světová válka, v naší euroamerické civilizaci to však vnímá jen malá menšina. Jak první, tak druhá světová válka byla vyvolána v euroamerické civilizaci. Ani jedna z nich neskončila blitzkriegem, nýbrž vyčerpáním, sotva tomu bude jinak s touto třetí.

Po třech úvodních odstavcích je třeba říct, že na světě existuje bezpočet kultur, kdežto pokud jde o civilizace, jejich počet se historicky zmenšoval. Lze pracovat s představou existence jen pěti civilizací. Euroamerická, muslimská, hinduistická, buddhistická a východoasijská, přičemž určité oblasti jsou kultury bez zařaditelnosti do dominantního vlivu některé z nich.

Socialismus je civilizační záležitost. Vznikl na počátku 19. století v euroamerické civilizaci. Jako něco kvalitativně nového potom, co existovaly tři společensko-ekonomické formace. Prvobytně pospolná, formace založená na primárně mimoekonomickém přivlastňování nadproduktu (její dělení na otrokářskou a feudální je nadbytečné) a kapitalismus. Socialismus měl vytlačit a nahradit kapitalismus, což se nestalo. Lze to vidět i takto:

Tři velká odcizování podstatě euroamerické civilizace

Bylo by laciné a hlavně by neodpovídalo realitě, kdybych jako bezvěrec a mírumilovný člověk tvrdil, že lidé se sami sobě odcizují náboženskou vírou a válkami. Člověk skoro bez výjimky válčí od prvopočátku a podléhá určitým nelogickým představám, které si přetvořil do nejrůznějších náboženství. Obojí přešlo i do euroamerické civilizace. Bohužel.

Odcizovat se své vlastní euroamerické civilizaci znamená vzdalovat se tomu, co si tato civilizace sama vytvořila ke zlepšování života svých příslušníků. Jako bezvěrec a mírumilovný člověk zlepšování našeho života vidím v rozhojňování a zkvalitňování materiálních podmínek, zvyšování vzdělanosti v co nejširším pojetí, zlepšování zdravotní situace všech, upevňování rodinných, sousedských a dalších mezilidských vztahů. Uplatňování rovnoprávnosti - vytrvalou snahu o demokratické spravování věcí veřejných. Pozvolné zbavování se pověr a nepotřebných věř, rozhojňování všeho, co může prodloužit budoucí existenci lidského rodu.

Euroamerická civilizace takových zlepšení vytvořila spoustu a dobyla si možnost jimi příznivě ovlivnit i jiné civilizace. Za tři velké šance z toho plynoucí lze označit 1. k čemu EC dospěla zhruba v polovině 17. století, 2. světodějnou roli EC počátkem 19. století a 3. nynější vědeckotechnický pokrok.

Samotný počátek euroamerické civilizace (opravdu jako EC) nelze posouvat před 15. století, v sedmnáctém ale již evidentně existovala. Vznikla vývojem a spojováním dvou-čtyř evropských civilizací doprovázeným zařazením, mnohdy dobýváním a ruinováním dalších a dalších kultur. Utváření euroamerické civilizace bylo dáno humanismem, renesancí a reformací.

Sedmnáctým stoletím byl v EC nastartován akcelerační vědeckotechnický pokrok, ve kterém jsme brzy předstihli dříve vyspělejší civilizace (Čína, Střední východ aj.), rozumu byly dány netušené možnosti. Vědeckotechnický pokrok s osvícenými mozky ovšem je eticky ambivalentní záležitost, když pomíjí to, co do naší civilizace přinesly humanismus, renesance a reformace v představě, že vývoj musí jít k sociálně spravedlivé, solidární a každého jednotlivce nejen materiálně, nýbrž i duchovně obohacující společnosti. Zneuznání této představy jak intelektuální elitou, tak davem je tím velkým odcizením, které naši civilizaci už stačilo velmi poškodit a které trvá.

EC je dnes v podstatě znalostní společností a nynější stupeň znalostí i zažitých zkušeností jednoznačně přikazuje vrátit se k té nevyužitě šanci ze sedmnáctého století, zkoumat příčiny toho prvního velkého odcizení podstatě naší civilizace a pokusit se o nápravu zlepšujícími reformami, založenými na odpovědném využití všeho pozitivního z minula.

Tím nejsnadnějším, ovšem nejvíce kontraproduktivním by pro nás bylo označit spojení osvícenského vývoje (civilizační změny v Rusku a jeho cesta k reakční supervelmoci devatenáctého století, vznik USA zbavujících se pak otrokářství a nastupující závrtný technický vývoj, Velká francouzská revoluce s

heslem „Rovnost, volnost, bratrství“ končí Napoleonovým fiaskem, „probuzení“ národů vyúsťující do zničujících nacionalismů – i třeba v Latinské Americe, „export“ euroamerické civilizace kupříkladu vyvezením zločinců do Austrálie, rozpínání koloniálních mocností s fatálními důsledky) s vytrvalou péčí o důstojný život každého jedince ve spořádaném společenství prostě za utopii, za neuskutečnitelný sen.

Stejně nezodpovědné bylo v první polovině 19. století odmítnout a za utopický označit tehdy vznikající socialismus. Ten socialismus, ve zkratce charakterizovaný činností Roberta Owena byl pokusem o nápravu prvního velkého našeho odcizení. Nápravu plně odpovídající tehdejší době. Druhé velké odcizení podstatě euroamerické civilizace bylo a je o to tragičtější, že se na něm aktivně zúčastnili poctiví vůdci dělnictva, jedni jako ukvapení revolucionáři a proroci modernity, jiní jako příštípkaři omezující se na pojišťování materiální stránky života svých oveček. Obojí nakonec ústí do pohanění socialistických ideálů. Po takzvaném „reálném socialismu“ a systematickým hanobením všeho pozitivního z té doby jsou ty ideály nyní spouště lidí k smíchu, jiným účinně fungujícím strašidlem.

I návraty k úvahám o socialismu počátku 19. století v tehdy nejvyspělejších zemích euroamerické civilizace by se neměly považovat za staromilství, za obnovené snění o neuskutečnitelném. Samozřejmě, dnes zde máme naprosto jinou situaci a vůbec nejde o přihlouplé obnovování něčeho z minula.

Vědeckotechnický pokrok nám přinesl kdysi naprosto nepředstavitelnou materiální základnu. Což lidé dnes s takovou materiální základnou musí mít zhoršující se zdravotní problémy? Což se mají hroutit dosažené systémy zdravotní a sociální péče? Což se má tak zbytečně plýtvat? Což mají jít tak nepředstavitelné prostředky na zbrojení a nyní už zase na horké války? Tyto a mnoho dalších otázek jsou dnešní realitou, vyhnout se jim by znamenalo třetí velké odcizení podstatě naší civilizace. Tím hůře, když by to bylo doprovázeno zesilováním iracionality v lidském chování, odsunováním vědy na vedlejší kolej, v politice a sociálním dění fašizací namísto zkvalitňování našich práv i povinností. Pokud takové odcizení již nastává, skeptické myšlení nesmí vynechat ani to, že by naše EC nemusela obstát ve střetu s jinými civilizacemi. Jako nevěřící mírumilovný člověk varuji zejména před spojením náboženského fanatismu s válkou. To není humor, ani černý. Jednak v dnešních konkrétních válkách je náboženský faktor jasně zřetelný, jednak náboženské představy o konci světa jsou ožívány právě válkami. Uplatňování obojího je vrcholným odcizováním euroamerické civilizaci, nejen její podstatě.

Karel Kosík navrhoval, aby jakoby dialogem Descarta s Komenským, čili modernity s humanismem, renesancí a reformací došlo k všeobecné nápravě věcí lidských. Idea krásná, realitě však vzdálená. Byla to skvělá šance v euroamerické civilizaci toho 17. století, již tehdy promarněná. Nápravu měl přinést vznik socialismu v první třetině 19. století. Rozhodně nebylo pozdě. Začátkem 19. století žilo v Evropě asi 180 mil. lidí, v Severní Americe necelých 5 mil. osadníků. Zbývajících 800 milionů žilo

jinde ve světě v několika přelidněných oblastech, přičemž na Zemi byla obrovská panenská teritoria, zabezpečující naprostou globální rovnováhu. Pětadevadesát procent lidí v Evropě a Severní Americe mělo životní potřeby, které by jen tato dvě teritoria stačila krýt po mnoho tisíciletí. Osvícenské myšlenky už pronikaly i do širších vrstev, začínal věk technologických přeměn, otevíraly se možnosti zázraků vědy.

Při dané příležitosti jistě není třeba rozepsat se o tom, co později bylo nazváno utopickým socialismem. Kdo ale automaticky bez velkého uvažování mluví jen o utopičnosti tehdejších pokusů, podstatu socialismu zřejmě nepochopil.

Socialismus jsou především menší či rozsáhlejší pokusy o sociální spravedlnost v podmínkách, kdy nespravedlnost je zjevná. Vzhledem k hrůzné nespravedlnosti ve válkách je socialismus současně snahou o mír. K jeho podstatě dále patří samosprávné rozhodování o veřejných věcech. To vše k zabezpečení důstojného života a optimálního rozvoje jednotlivců.

Zatímco euroamerická civilizace měla bezprostředně po druhé světové válce dominantní vliv na civilizační změny celého lidstva, studenou válkou, následným obratem od pokusů o sociální spravedlnost k rentiérsko-hazardérské ekonomice a k silícím prvkům třetí světové války svoji velkou civilizační šanci ztratila.

Co kdy bude socialismem, je naprosto otevřenou otázkou a my žijící v euroamerické civilizaci po dvou odcizováních její podstatě z té otázky můžeme mít trauma nebo zcela naopak. Každý socialista může denně socialismem žít. Jeden se zaměří na teoretickou stránku celé věci, jiný bude aktivní v levicových a mírových akcích, další v boji za sociální stát, další s jiným zaměřením ožíví ideje podstaty socialismu. K tomu tvrdím, že socialismus člověku i v našich dnešních podmínkách může dát vyrovnanost, nadneseně řeknu život v moudrosti. V moudrosti doprovázené odpovídajícími činy.

(Původní text vznikl v rámci série pátečních podvečerů o civilizaci, zde zkráceno a upraveno – duben 2007)

Příspěvek pro konferenci „Česká strana sociálně demokratická tváří v tvář dějinám a budoucnosti“ dne 14. dubna 2003 v Praze

Založení naší soc. dem. strany před 125 lety bylo organizačním opatřením k dosažení socialismu prosazením plné demokracie.

Organizační opatření v situaci, kdy zde celostátní soc. dem. strana již existovala, a to s jasným, internacionálně pojímaným socialistickým programem (Neudörfel, 1974). Jedno z mnoha, mnoha organizačních opatření v rámci soc. dem. hnutí: zakládání a přetváření regionálních uskupení stran, vylučování těch či oněch z hnutí, spory v ČSSD po roce 1989, usnesení toho kterého sjezdu atd. Tváří v tvář dějinám a budoucnosti detaily.

Prosazování plné demokracie – pro účastníky břevnovského sjezdu jednak *c í l* (odstranění tehdejší nedemokratické společenské struktury), jednak současně *p r o – s t ř e d e k b o j e*. Když pak represe neustávaly a naopak ještě zesilovaly, rychle rostlo rozdělení sociálních demokratů. Jedni zdůrazňovali až přeceňovali význam postupného „udělování“ demokracie, kdežto druzí – mezi nimi také Jos. Boleslav Pecka – vyjadřovali své zklamání a podle toho chtěli změnit taktiku boje. Žádnému z nich však neunikal jednoznačně stanovený cíl tehdejších sociálních demokratů, to je **dosazení socialismu** odstraněním kapitalistického systému. Dnes po 125 letech kapitalismus vzkvétá. Se svými fantasticky fungujícími cykly materiálního růstu a následného masového ničení, se svojí neuvěřitelnou efektivitou pokořování, s nepředstavitelnou kreativitou ohlupování.

I naše konference stojí tváří v tvář úkolu co nepřesněji pojmenovat hlavní problémy z dějin a pokoušet se formulovat nesporná poučení pro budoucnost.

I SOCIALISMUS STRAŠIDLEM?

Slovo socialismus se ojedinele vyskytovalo i dříve, ale jako obecně používaný pojem existuje zhruba od r. 1830, kdy tak byly označeny tehdejší pokusy o sociálně spravedlivá společenství ve Francii, Británii a USA aj.

Heslo v britské encyklopedii: Robert Owen (1771-1858)

Poznámky k heslu z encyklopedie

Existovaly, resp. trvají pouze tři sociálně ekonomické formace, tj. prvobytně pospolná společnost, společnost založená na znevolněné práci (její dělení na otrokářskou a feudální je nadbytečné) a kapitalismus. Žádná z nich nemá zajištěno nekonečné trvání, každá jednou mizí a to **během staletí**, která nepostrádají ani překvapivé zvraty a návraty. Jako formace založená na znevolněné práci vystřídala prvobytně pospolnou společnost a ta sama byla (resp. ve zbytcích ještě je) střídána, tak jednou bude kapitalistická sociálně ekonomická formace nahrazena další. Stav kapitalistické sociálně ekonomické formace je určován euroamerickou civilizací, k níž nerozlučně patří socialismus....

1) Sociální spravedlnost je neuskutečnitelný ideál a jako každý ideál je prakticky nedefinovatelná. Bez prosazování toho ideálu postupným vytvářením sociálně spravedlivých společností však lidstvo nemůže dopadnout dobře.....

4) Každý socialistický pokus má vycházet z reality. V 1. polovině devatenáctého století k té realitě patřila možnost získat pro socialismus i řadu lidí bohatých a taková možnost dnes existuje hlavně rozpoznáváním příčin ekologických ohrožení....5)....Úspěšnost (socialismu) je dána výhradně vytvářením ostrůvků a ostrovů (společností) sociální spravedlnosti, které dávají příklad ostatním....

7) K socialismu nerozlučně patří věda a využívání techniky v zájmu dlouhodobé udržitelnosti lidského života na Zemi....

....Takto pojmáný socialismus se mohl přirozeným vývojem počínajícím v nejrozvinutějších zemích první poloviny 19. století přeměnit v novou sociálně ekonomickou formaci. V tom ohledu byla ztracena spousta času a problémy lidstva 21. století budou mnohonásobně větší než tehdy. Vědeckotechnický pokrok se však nezastavil a při správném využití je šancí pro uspokojivé vyřešení i dnešních problémů.

Vedle poučení z dějin lidstva a reality světa jako takového mají socialisté velké poučení z historie samotného socialismu. Už saintsimonisté, se mezi sebou nesmiřitelně pohádali, už od roku 1833 se s nimi soudili stoupenci Owena, Fourierovy falangy se rozpadaly pro vzájemné spory. Část socialistů už před r. 1848 ukvapeně označila původní socialistické pokusy za pouhou utopii a vyhlásili „vědecký“ socialismus, přičemž část té části si z důvodu tehdejšího „mediálního úspěchu“ jednoho strašidla dala to strašidlo do svého názvu. Odpuzující neshody socialistů jsou jejich skvostným darem kapitalistickému panstvu. Přitom by měli vždy nejdřív vidět možnosti vzájemné spolupráce, teprve pak (a pokud možno až v rámci té spolupráce) se vzájemně kritizovat. Nebránit se kritice od kohokoliv, kdo opravdově usiluje o sociální spravedlnost a zejména od těch, kteří na jakémkoliv měřitelném úseku již určitou sociální spravedlnost zrealizovali.

Pro i proti socialismu lze psát fundovaně a zaujatěji, fundované kupy zaujatých slov by ale neměly odvádět od podstaty věci: socialismus = pokusy o sociálně spravedlivá společenství v zájmu optimální seberealizace jedinců.